

Q₅₃

escoles democràtiques, ciutadania apoderada i novació educativa

Quaderns d'Educació Contínua

escoles democràtiques, ciutadania apoderada i novació educativa

Editors

Iolanda Corella Llopis
i pep aparicio guadas

Consell de direcció i coordinació

Tere Vila, Encarna Such Cardona, Juanma Sanchis Marqués, M. Nieves Roselló, Carlos Pallarés, Rosa Navarro, Pascual Múrcia Ortiz, Dolors Monferrer Ferrando, Rosa M. González Conca, Goio Fidel Sarmiento, Manuela Fuentes Martínez, Marta Malet Carol, Mila Grau Alepuz, Loles Martínez Cebrián, María Gabarda Riofrío, Francisca Borox López, Isabel Aparicio Guadas

Consell de redacció i assessorament

Antonia de Vita (UNIVR), Dolors Vinyoles (Escola de la Dona-Diputació de Barcelona), Inma Vilatersana, Jordi Vallespir (UIB), Antoni Tort (UVIC), Joan M. Senent (UV), Manuel Rodríguez (UV), José Ignacio Rivas (UMA), Piergiorgio Reggio (UNICATT), Cruz Prado (ULASALLE), Anna Maria Piusi (UNIVR), Agustí Pascual (UV), Isabel Redaño Francés (IPF), Sebas Parra † (UdG), Josep Mª Navarro i Cantero (LFCOOP), Peter Mayo (UM), Vicent Mas (UA), Àngel Marzo (UB),

Manel Martí Puig (UJI), Fernando López Palma (UB), Licínio C. Lima (UMINHO), Colin Lankshear (JCU), Michele Knobel † (MSU), Francesc Hernández Dobon (UV), Francisco Gutiérrez † (ULASALLE), Anna Gómez (UVIC), Paula Guimarães (UL), Pep Lluís Grau, Gloria Díaz (UB), Joan Colomer (UdG), José Clovis Azevedo (Centro Universitário Metodista IPA), Rafa Castelló (UV), Isabel Carrillo (UVIC), Marián Aleson Carbonell (UA), Xavier Besalú (UdG), Antonio Benedito (UV), José Beltrán Llavador (UV), Clara Arbiol González (UV), Vicent Aparicio (UV), Júlia Haba Osa (UV), Marina Aparicio Barberán (IPF), Consol Aguilar (UJI), David Abril (UIB), Loris Viviani (IPF), Mariola Aparicio Cortés (EOI Xàtiva), Mercè Morey (UIB), Diego Morollón (IPF), José R. Belda Medina (UA), Eduardo Carbonero Martínez (epAlv), Magdalena Balle García (CEPA Son Canals, Illes Balears), Maira Tavares Mendes (Universidade Estadual de Santa Cruz, UESC), Júlia Haba (Universitat de València)

Correcció i traducció
Joaquín Martínez Ortiz

Disseny i maquetació
gap

Quaderns d'Educació Contínua 53

Estiu 2025 • 18 €

Quaderns d'Educació Contínua. Nova etapa
Redacció, secretaria i administració:
C/. Sant Agustí, 7 • 46800 Xàtiva
tarepa.pv@gmail.com

ISSN: 1575-9016
ISSN: 2605-1796 (digital)
Dipòsit legal: V-5125-2000

Revista indexada en GeoDados: Indexador de Geografia e Ciências Sociais
<http://www.dge.uem.br>

(Quaderns d'Educació Contínua
no es fa responsable de les opinions
dels col·laboradors de la revista.)

Títol: xarxes i ritmes
Autor: gap
Tècnica: collage
Dimensions: 21x21 cm
Any: 2025

IPF: Institut Paulo Freire • UV: Universitat de València • UdG: Universitat de Girona • UVIC: Universitat de Vic • UJI: Universitat Jaume I de Castelló • UA: Universitat d'Alacant • ACEFIR: Associació Catalana per l'Educació, la Formació i la Recerca/Associació Europea d'Educació d'Adults • UB: Universitat de Barcelona • FDC: Desenvolupament Comunitari • UIB: Universitat de les Illes Balears • UM: Universitat de Malta • UMINHO: Universitat del Minyo • UNIVR: Universitat de Verona • ULASALLE: Universidad de La Salle • UNICATT: Universitat Catòlica de Milà • UMA: Universitat de Màlaga • UL: Universitat de Lisboa • JCU: James Cook University • MSU: Montclair State University • LFCOOP: La Fàbrica Cooperativa

Sumari

editorial

carpeta

Pedagogia de les escoles: entre l'heteronomia i l'autogovern democràtic

Licínio C. Lima • 5

El currículum com a reflex de la vida: l'art de la documentació

Isabel Carrillo Flores • 16

continua

L'educació com a teràpia per a una ciutadania sospitosament malalta

Anna Gómez i Mundó • 25

persones, territoris i experiències

Educació per a la (re)evolució. De l'escola bancària a l'escola alliberadora i llibertària

Josep Callís i Franco • 35

¿Manca d'adulthood o absència de joventut? Repensant l'acompanyament a joves

Sara Ortega i Caterina Ponte • 44

Educació democràtica i empoderament ciutadà

Olga Franco Franco • 50

investigació

Les insurreccions pedagògiques. Construint els moviments educatius del segle XXI

Marco Raúl Mejía J. • 61

arxiu

Moviments de renovació pedagògica i escoles democràtiques (La democràcia a l'escola i els moviments de renovació pedagògica)

Julio Rogero Anaya • 77

llibres

Desde abajo. Aprendizaje en los movimientos de las economías diferentes. Antonia De Vita. Publicacions de l'Instituto Paulo Freire

Dolors Monferrer Ferrando • 91

Desde abajo. Aprendizaje en los movimientos de las economías diferentes. Antonia De Vita. Publicacions de l'Instituto Paulo Freire

Tomás R. Villasante • 93

Com participar

Quaderns d'Educació Contínua?

Les pàgines de la nostra revista estan obertes a tot tipus de col·laboracions relacionades amb l'Educació i la Formació de les Persones Adultes. El nostre interès és oferir la publicació a tots aquells que desitgen col·laborar en ella exposant els seus coneixements, les seues reflexions i experiències analitzades. Així com també a les persones i institucions que desitgen difondre a través dels Quaderns d'Educació Contínua les seues iniciatives i activitats dins d'aquest àmbit.

Les col·laboracions han de requerir les següents condicions bàsiques:

- L'extensió dels treballs serà de 10 pàgines en format DIN A-4, a doble espai, amb un títol que sintetitzi el seu contingut. És convenient d'intercalar apartats que divideixquen i ordenen les diferents parts de l'exposició.
- S'enviarà dues còpies del treball acompanyades d'una versió d'aquest en suport informàtic, preferentment en Winword. S'aconsella, si el tema ho permet, incloure gràfics, quadres sinòptics, etc., que il·lustren i completen el contingut del text.
- Com és natural la revista podrà realitzar una «correcció d'estil» sobre el text original, que en cap dels casos alterarà els conceptes ni l'enfocament adoptats per l'autor.
- Notícies i dades per a ser incloses en les pàgines informatives de la revista, sobre congressos, jornades, convenis, acords, programes, plans, iniciatives, projectes; cursos, conferències, debats, premis i concursos; publicacions de llibres, revistes, manuals, etc.
- Ha d'incloure sempre la font responsable i les notes de referència on el lector pugui requerir major informació.

Educació per a la (re)evolució. De l'escola bancària a l'escola alliberadora i llibertària

Josep Callís i Franco, Nucli Paulo Freire, Girona

Avui que estem vivim les greus conseqüències i la contradicció de la crisi ideològica del capitalisme és un bon moment per reflexionar sobre la relació de l'educació i l'escola respecte la seva implicació en el manteniment de les estructures dels poders socials alienants, explotadors de l'home i controladors de la societat i, per tant de la responsabilitat de l'educació per ajudar o implicar-se en el procés de transformació i revolució social.

En aquest marc neoliberal es plantegen multitud d'interrogants de complicades respostes com: *“És possible, avui, una educació revolucionària que ajudi a transformar la societat? Quin sentit té o ha de tenir l'educació revolucionària? Existeixen nivells o graus diferenciats en aquest camí vers l'educació revolucionària? Quina és la fonamentació essencial per a una educació revolucionària?... i tants i tants d'altres que s'hi poden anar afegint!*

Prendre posició

Vivim immersos en uns permanents i profunds canvis socials i les conseqüents transformacions conceptuals i ideològiques que se'n deriven abracen tots els àmbits de la vida. Des de la política a l'economia; de la cultura a l'oci; de la salut a l'educació... tot resta amarat de dubte, interrogació i crisi. L'educació, i per tant l'escola, no s'escapa d'aquesta crisi i una munió d'adjectivacions defi-

¹ “canvi en profunditat, global i dràstic de les institucions polítiques i socials o de les estructures econòmiques d’una societat. Les institucions o estructures d’una societat resisteixen el pas del temps mitjançant l’aplicació de successives formes que, a la llarga, aguditzen les contradiccions del sistema i duen a una situació revolucionària. En aquest sentit, revolució s’oposa a evolució i a reforma... Normalment sol implicar una certa violència, ja que la classe revolucionària es veu obligada a vèncer la resistència que la classe fins aleshores dominant oposa a perdre la seva situació de privilegi.”

nitòries s’afegeixen al terme educació o escola i així fa que es parli d’escola alliberadora; llibertària; innovadora; tradicional; dictatorial; revolucionària; activa; emprendora... termes que en molts casos, poden ser més o menys coincidents i apropiats però que en d’altres, poden ser prou divergents i fins i tot relativament contradictoris.

L’escola, des de sempre, ha tingut la missió fonamental de preparar a les persones per adaptar-les a integrar-se a una determinada realitat social. Si l’essència de l’educació ha de possibilitar la conquesta del creixement social i personal; si ha de cercar la millora democràtica de la societat i per tant els valors de justícia, solidaritat, llibertat... llavors, cal entendre que l’objectiu de l’educació és fonamentalment polític.

La realitat, al contrari, mostra que aquesta conceptualització política de l’educació entra en contradicció davant la negativa resposta que de manera més o menys generalitzada es dona des del món educatiu a la pregunta: “*l’educació i l’escola han de ser polítiques?*”.

Si l’educació ha de treballar per assolir la transformació de les persones i per construir una societat crítica més justa i lliure, aquest objectiu entra, en conflicte amb els valors socials implementats per la globalització econòmica i cultural la qual necessita d’uns perfils molt diferents dels que haurien de transmetre els currículums educatius.

L’educació, per evitar una regressió vers la desnaturalització humana a que ens aboca la insensible i salvatge ideologia neoliberal, necessita, inexcusablement, entrar en confrontació amb l’estructura ideològica imperant i per tant convertir-se en una eina portadora de crisi.

La revolta és necessària i imprescindible

El concepte de revolució, com defineix qualsevol diccionari d’arreu del món, explica que és un “*canvi total i radica respecte unes estructures i concepcions imperants en la societat*” fet que porta a ser conscients que resulta molt complicat plantejar o generar un procés de revolució i que qualsevol revolució sectorial es fa difícil a no ser que sigui fruit d’una revolució social guanyadora. En aquest marc ideològic semblaria ser que l’educació revolucionària només podria tenir existència en una realitat de revolució social, no obstant la seva accepció polític-social¹ permet entendre que la revolució pot ser un procés que (re)evoluciona o sigui que impulsa, ajuda i accelera l’evolució d’una determinada estructura o procés, pel que sí es pot ubicar, per tant, en àmbits ben concrets amb l’objectiu de transformar aquella realitat específica i així pot existir la (re)evolució política, la (re)evolució econòmica, la (re)evolució social, la (re)evolució cultural... i la (re)evolució educativa; si bé cadascuna d’elles, en la seva acció, directa o indirectament, pretén incidir en totes les altres o a la inversa, de manera que una revolució no és tal revolució si no incideix en cadascun dels altres diferents àmbits que configuren l’estructura social. Un altre factor definitori d’aquest

concepte és que tota revolució és un procés col·lectiu nascut d'una situació crítica davant unes formes establertes que s'intenten perpetuar o preservar i que aquesta lluita no significa, necessàriament, violència. I, imprescindible, entendre que una revolució és revolució quan en ella es dilucida un pas ideològic endavant que comporta una millora o una conquesta relacionada amb els drets humans d'aquella comunitat. Mai es pot considerar com a una revolució des d'un marc positivista i humanístic els trencaments o canvis socials que generen un retrocés o una involució.

La revolució educativa necessita, per a poder ser considerada com a tal, l'adequació i compliment d'aquests objectius. Parlar, per tant, d'educació revolucionària significa una transformació ideològicament profunda que intenta amb la seva acció, el canvi, més o menys radical i més o menys ràpid, de les estructures que sustenten l'ordre educatiu i social establert.

(Re)evolució i escola

El binomi escola i revolució, a casa nostra, ha estat una qüestió de profund i llarg debat. Vivim, encara, les repercussions generades a les acaballes del franquisme on en l'àmbit educatiu es volgué enllaçar amb la història pedagògica de la república, portadora de clars objectius d'educació revolucionària i de les arrels de l'escola racionalista. El debat sobre l'autogestió a l'escola; el cos únic d'ensenyants; els drets de la dona; la sindicalització professional; la supressió de la direcció professional dels centres, l'escola; el compromís social de l'educació; la democràcia i participació escolar; els drets a l'educació de la població adulta, els drets dels treballadors i dels sectors marginals... eren clau de volta en les idees propugnades i defensades pels sectors progressistes d'esquerra i on el treball que s'impulsà des de les Escoles d'Estiu, foren el ferment essencial de la constitució dels diferents moviments de mestres i educadors sorgits en diferents indrets de l'estat espanyol i especialment per Catalunya. Aquesta dinàmica de lluita i reivindicació educativa anava, paral·lelament, acompanyada d'una àmplia acció social i cultural que produí una variada bibliografia en aquells anys.

Avui, aquella inquietud sembla haver-se esmorteït i estar somorta, de manera que són molt poques les experiències que actualment es porten a terme sota aquestes premisses i que ens puguin servir de referent per la cerca crítica del futur de l'educació. La pedagogia llibertària fonamentada en concepcions marxistes i anarquistes que tan ressò tingueren en aquells moments, sembla que hagin desaparegut de les consciències i han estat substituïdes per enfocps psicològics, d'emprenedoria econòmica i de aplicació tecnològica a l'educació.

No hi ha dubte que aquesta pèrdua de sentit polític de l'educació ve determinat pel progressiu triomf del capitalisme que ha amarat la societat amb el vist-i-plau de les polítiques dels governs de torn que s'hi han anat adaptat en el plantejament dels

seus currículums. L'economia de mercat del neoliberalisme, determina la necessitat de tenir individus amb la doble personalitat contradictòria de ser consumistes sense identitat i alhora amb capacitat creativa, ambivalència que genera un profund conflicte personal on l'objectiu últim de l'educació, com diu Tomasi (1988) és *“aconseguir la negació d'un mateix”* degut a una educació que cerca l'adaptació i la submissió a unes normes i estructures socials i on l'escola com a “posseïdora” i “controladora” dona o “ven” coneixements i formació als qui no en tenen. És el que Freire anomena com a *“escola bancària”*, on tot està organitzat per ser transmès per part d'un sector savi a un altre d'aprenent i on els educadors, al servei del sistema, “dipositen” en la ment de l'educand aquelles informacions o normes que des del poder interessa que els seus “súbdits” dominin i adoptin com a normalitat, creant així un comportament i una personalitat passiva, individus ingenus aïllats de la realitat, amb una consciència laxa i amb un ideal de felicitat centrat en el consum, esclavitzats sota les normatives educatives i tot el procés educatiu estructurat sota un adoctrinament alienant i que davant aquests contextos Freire ens demana ser analistes crítics de l'educació quan ens diu que cal reflexionar profundament sobre *“a favor de qui i de què i en contra de qui i de què estem educant”*.

L'enfoc alliberador o llibertari de l'educació, nascut de les perspectives sociopolítiques marxistes i anarquistes han donat plantejaments diversos, si bé tots, amb unes característiques comunes que es poden sintetitzar en el rebuig a l'autoritarisme i la defensa de la llibertat. En base a aquests dos principis clau, es detecten (Silvio Gallo, 1997) dues tendències: la *direccionalitat educativa no directiva* i la *direccionalitat sociopolítica*.

- a) La *direccionalitat educativa no directiva*, seguint a Rousseau i Pestalozzi s'hi poden situar multitud de propostes pedagògiques on entre d'altres s'hi poden trobar els plantejaments de Leon Tolstoi (Yasnaia Poliana), Maria Montessori; Helen Parkhurst (Pla Dalton); Carleton Washburne (pla Winetka); Alexander Sutherland Neill (Summerhill); Rudolf Steirner (Waldorf), Carl Rogers... Els defensors del neutralisme pedagògic... parteix de la idea que l'educació ha de centrar-se en la persona i l'objectiu és fer-la lliure sense cap tipus de direccionalitat o enfoc tot evitant qualsevol influència social ja que l'escola, estatal o privada, tenen com a objectiu l'adoctrinament i per això manipula, reglamenta i ho controla tot. Es pretén que l'individu arribi a la seva total autonomia i llibertat i, conseqüentment, cal deixar que l'infant, amb llibertat, esculli el seu propi camí. L'educació ha de limitar-se a mostrar les diferents opcions socials i polítiques, i ser totalment antidogmàtica i sense cap tipus d'adoctrinament.
- b) La *direccionalitat sociopolítica* considera que l'educació ha de tenir una profunda orientació social amb l'objectiu de transformar la societat sense que

això comporti contradicció entre llibertat personal i llibertat social. La llibertat és considerada no com una característica innata natural de l'home, fonament de la posició no directiva, sinó com una adquisició i construcció social, passant, per tant, de ser un medi a ser el fi.

Sota aquesta perspectiva el caràcter polític de l'educació n'és la clau de volta del seu ideari pedagògic i entén que aquesta no pot ser mai neutra sinó que d'una manera o altra, sempre, està al servei d'alguna intencionalitat i, conseqüentment, cal prendre posicionament i definir clarament el model d'ésser humà i de societat que es pretén assolir: *“assumir una postura no directiva a l'educació significa deixar que la societat s'encarregui de la formació sociopolítica dels individus. La perspectiva no directiva hereva de Rousseau (...) serveix als interessos polítics del capitalisme que crea individus adaptats al laissez-faire absolut i prepara pel desenvolupament individual sense preocupar-se del desenvolupament col·lectiu ni del social”* (Sílvio Gallo, 1997).

La societat actual, imbuïda dels valors del capitalisme es perpetua i es manté per transmissió educativa, on conscientment o no, l'educació crea persones individualistes, egoistes, dependents, autoritàries i competitives, que assumeixen les injustícies del sistema com quelcom natural a la humanitat, integrant-se així dins un sistema immoral i insolidari que manté i és causant de desigualtats, explotació i violència.

L'educació no ha de renunciar a la transmissió ideològica i perquè l'educació no sigui dogmàtica cal una educació científica i racional, fonamentada en una ètica i moral natural que capaci per la crítica i el compromís. L'escola ha de possibilitar el descobriment i coneixement de la desigualtat econòmica i la injustícia humana; els mites religiosos enfrontats amb la ciència; l'autoritarisme social; l'explotació i l'esclavatge humà fet sota les banderes del patriotisme i del militarisme; el poder i la manipulació informativa de les mass medies... en definitiva, tot allò que redueix o aniquila la llibertat personal o social. I, en cap cas pot oblidar-se que l'educació ha de servir per atendre les necessitats biològiques, físiques, intel·lectuals i morals dels infants i, que l'ordre social establert mai ha d'estar en contradicció amb aquestes necessitats.

Es podem incloure aquí, entre d'altres direccionalitats pedagògiques, les aportacions de Bakunin i les escoles del poble; Ferrer i Guàrdia i l'escola racionalista; Lorenzo Milani i l'escola Barbiana; la pedagogia alliberadora de Paulo Freire; la pedagogia de l'amor d'Orlando Pineda i l'AEFCA (Nicaragua); l'experiència d'organització educativa i comunal (Mercedes Ventura Blanco i el SILEM) de la comunitat Segundo Montes a El Salvador iniciada en els camp de refugiats de Colomoncagua (Hondures); les de Mauricio i Rebeca Wild a les escoles Pesta i León Dormido (Equador); la de Josefa Martín Luengo a l'escola Paideia (Extremadura, Espanya); etc.

Vers una educació i escola alliberadora

Considerant que l'objectiu final de l'educació ha de pretendre aconseguir que la humanitat visqui en llibertat, pau, justícia i solidaritat, es fa imprescindible l'existència d'homes i dones que siguin i visquin en llibertat. L'experiència viscuda per cada persona en el seu procés formatiu escolar resulta, per tant, essencial per aquesta construcció i interiorització dels valors necessaris que portin a una llibertat responsable i a una socialització basada en el respecte i el diàleg democràtic portador de fraternitat i felicitat. D'aquí que com indicava Ferrer i Guardia, la cabdal importància d'escoles amb ideari polític per evitar que la ignorància sigui aliment de l'opressió i domini: *“Si es desitja un avenir de fraternitat, de pau i felicitat, dirigiu-vos vosaltres mateixos, els que patiu el règim actual, i fundeu escoles on pugueu ensenyar lliurement totes les veritats conquerides”*.

L'essència de tota escola alliberadora i llibertaria, en l'anàlisi que Juan Miguel Batalloso (2009) fa sobre la “Pedagogia de l'autonomia” de Freire hi remarca tres direccionalitats freireanes i on, per a cadascuna d'elles hi senyala, alhora, un seguit d'objectius específics:

- 1) *No hi ha docència sense discència*. Tot procés educatiu implica necessàriament, ser docent i aprenent alhora i això exigeix: a) rigor metodològic; b) capacitat d'observació i investigació permanent; c) respecte als sabers dels educands; d) visió crítica davant la realitat; e) ètica i estètica; f) corporificació de les paraules amb l'exemple; g) rebuig contra qualsevol forma de discriminació; h) autoreflexió crítica davant la pròpia pràctica; i) reconeixement i assumptió de la identitat cultural del propi grup humà.
- 2) *Ensenyar no és transferir coneixements*. L'ensenyament és sobre tot, la construcció personal d'actituds, la integració de valors socials democràtics i el desenvolupament de capacitats i competències per conquerir la pròpia autonomia personal i el compromís social. Implica entendre que ensenyar comporta: a) consciència de l'inacabament de tot procés humà i de tota evolució i per tant l'obligació de construir el present per construir el futur; b) reconeixement de ser condicionat i per tant millorable i amb responsabilitat de participar en la construcció del món; c) respecte a l'autonomia de l'educand; d) tenir bon judici per avaluar als altres, a mi mateix i a tot el procés per tal de prendre en cada moment la millor opció e) humilitat, tolerància i capacitat de lluita pels drets dels educadors; f) capacitat d'aprehensió de la realitat que permeti canviar les situacions; g) alegria i esperança; h) convicció que el canvi i la victòria és possible; i) curiositat i necessitat de saber.
- 3) *Ensenyar és una especificitat humana de compromís social per fer-nos subjectes actius del devenir històric*. Cal ser conscients que ensenyar és clarament una activitat ideològica i dialògica que exigeix: a) seguretat, competèn-

cia professional i generositat; b) compromís per a l'acció; c) comprendre que l'educació és una forma d'intervenció en el món; d) gestionar el binomi llibertat i autoritat basada en l'exemple; e) presa conscient i raonada de les decisions; f) saber escoltar més que parlar; g) reconèixer que l'educació és ideològica; h) disponibilitat per al diàleg; i) voler i treballar pel bé social i el bé dels educands

L'esperança, essència de la utopia llibertària

Resulta obvi que arribar a plantejaments d'educació revolucionària, avui per avui, és un repte complicat i difícil d'assolir si bé cal cercar i caminar per la utopia donat que cada pas que es fa en ella ens apropa més a la perfecció. I una bona tasca per fer aquest camí és reflexionar i autoanalitzar-nos en la posició en que ens trobem individualment o a nivell d'escola i sobre l'educació que estem impartint i, a partir d'aquí atalaiar el camí a fer.

Cal indignar-se davant la injustícia i l'educació ha de prendre partit en aquesta indignació com proclama Stéphane Hessel (2011) *“desitjo que tots tingueu el vostre motiu d'indignació. És un valor preciós. Quan quelcom t'indigna et converteixes en un militant fort i compromès. Passes a formar part d'aquest corrent de la història que pot seguir endavant gràcies a l'aportació de cadascú. Aquest corrent cerca major justícia, major llibertat... Si us trobeu amb algú que no se'n beneficia, compadieu-lo i ajudeu-lo a conquerir-los”*.

La victòria, com be ens diu Freire, només és possible fruit del compromís actiu fet amb convicció i esperança que el canvi és possible: *“no hi ha canvi sense somni, com no hi ha somni sense esperança”*, canvi que des dels somnis de la utopia es materialitza i converteix en real sabent però que *“l'educació no canviarà la societat però sí transformarà persones que transformaran i canviaran la societat”*

Referències bibliogràfiques

- ALBERTI, Alberto; BINI, Giorgio; DEL CORMO, Lucio; GIANNANTONI, Gabriele (1970). El autoritarismo en la escuela. Fontanella. Barcelona.
- BATALLOSO, Juan Miguel (2009). 'Pedagogia de la autonomia' a: Parra, Sebas i aparicio guadas, pep (editors) *La lectura i la escriptura, del món de Paulo Freire*. Publicacions de l'Institut Paulo Freire. Xàtiva.
- FREIRE, Paulo (2002). La educación como práctica de la libertad. Siglo XXI. Madrid.
- Freire, Paulo (2009). Pedagogía del oprimido. Siglo XXI. Madrid.
- GALLO, Silvio (1997). El paradigma anarquista de educación. Documento editado en la página web de *Semillas de Libertad*. Plataforma ácrata digital (www.flyingmind.com/plataforma/doc7).
- HESSEL, Stéphane (2011). Indigneu-vos!. Destino. Barcelona

- ILlich, Iván (1974): La sociedad desescolarizada. Barral, Barcelona.
- TOMASI, Tina (1988). Breviario del pensamiento educativo libertario. Nossa y Jara, Móstoles.
- MARTÍN LUENGO, Josefa (1994). La escuela de la anarquía. Ediciones Madre Tierra, Móstoles.
- PARRA, Sebas; CALLÍS, Josep (2001). Educació en la globalització: reptes d'avui per demà (pag. 14-22) A: *Globalització?*. Perspectiva Escolar, 251. Rosa Sensat. Barcelona.
- REIMER, Everett (1986). La escuela ha muerto. Alternativas en materia de educación. Labor, Barcelona.
- SOLÁ, Pere (1978). Las escuelas racionalistas en Cataluña (1909-1939). Tusquets editor, Barcelona.
- WILD, Rebeca i Mauricio (2002). Educar para ser. Fundación Educativa Pestalozzi. Quito (Ecuador).

TAREPA - PV
Taller per a l'Acció Renovadora
de l'Educació Permanent d'Adults

L'ULLAL Edicions

**AJUNTAMENT DE
LA POBLA DE FARNALS**

9 i 10 de juliol de 2025 · Xàtiva
CPFPA Francesc Bosch i Morata

escoles democràtiques, ciutadania apoderada i novació educativa

Autor de la il·lustració: Valentín Iglesias

UNIVERSITAT
ID VALÈNCIA
Facultat de Ciències Socials

CPFPA FRANCESC BOSCH I MORATA

